

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Кафедра теоретичної і прикладної економіки

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З ДИСЦИПЛІНИ «ПРИКЛАДНА ЕКОНОМІКА»**

м. Івано-Франківськ

2017

УДК 330
ББК 65.01
М 54

Рецензенти:

Михайлів Г.В. – к.е.н., доцент ДВНЗ «Прикарпатський національний університету імені В.Стефаника»;

Баран Р.Я. – к.е.н., доцент Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту Тернопільського національного економічного університету

Автор:

к.е.н., доцент **Ємець О. І.**

Рекомендовано до друку рішенням

кафедри теоретичної і прикладної економіки економічного факультету
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № від 2017 року)

Вченої ради економічного факультету Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
(протокол № від 2017 року)

Методичні рекомендації для організації самостійної роботи з дисципліни «Прикладна економіка» для студентів другого (магістерського) рівня галузі знань 05 "Соціальні та поведінкові науки" спеціальності 051 Економіка ("Прикладна економіка") денної та заочної форм навчання / Уклад.: О.І. Ємець, – Івано-Франківськ.: ЛІК, 2017. – 33 с.

@ О.І.Ємець, 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	7
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	33

ПЕРЕДМОВА

Згідно з пунктом 3 "Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах" (Затверджено наказом Міністерства освіти України від 2.06.93 № 161. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23.11.93 за № 173), навчальний процес у вищих навчальних закладах здійснюється у таких формах: навчальні заняття, виконання індивідуальних завдань, самостійна робота студентів, практична підготовка, контрольні заходи.

Самостійна робота студента є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Мета самостійної роботи студентів: набуття додаткових знань, перевірка отриманих знань на практиці, вироблення фахових та дослідницьких вмінь та навичок.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи студента, регламентується робочим навчальним планом і повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студента, відведеного для вивчення конкретної дисципліни.

Зміст самостійної роботи студента над конкретною дисципліною визначають навчальна програма дисципліни, методичні матеріалами, завдання та вказівки викладача.

Самостійну роботу студента забезпечує система навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення конкретної навчальної дисципліни: підручник, навчальні та методичні посібники, конспект лекцій викладача, практикум, навчально-методичний комплекс дисципліни тощо.

Методичні матеріали для самостійної роботи студентів повинні передбачати можливість проведення самоконтролю з боку студента.

Для самостійної роботи студенту також рекомендують відповідну наукову та фахову монографічну і періодичну літературу.

Самостійну роботу над засвоєнням навчального матеріалу з конкретної дисципліни студенти можуть виконувати у бібліотеці вищого навчального закладу, навчальних кабінетах, комп'ютерних класах (лабораторіях), а також в домашніх умовах.

У необхідних випадках ця робота проводиться відповідно до заздалегідь складеного графіка, що гарантує можливість індивідуального доступу студента до потрібних дидактичних засобів.

Графік самостійної роботи доводять до відома студентів на початку поточного семестру.

При організації самостійної роботи студентів з використанням складного обладнання чи устаткування, складних систем доступу до інформації (наприклад, комп'ютерних баз даних, систем автоматизованого проектування тощо) передбачається можливість отримання необхідної консультації або допомоги з боку фахівця.

Навчальний матеріал навчальної дисципліни, передбачений робочим навчальним планом для засвоєння

студентом в процесі самостійної роботи, виносять на підсумковий контроль поряд з навчальним матеріалом, який студенти опрацьовували при проведенні навчальних занять.

Самостійну роботу студентів організовує викладач через систему домашніх завдань, виконання яких має оцінювати викладач, і ця оцінка має входити до семестрової оцінки студента.

Завдання самостійної роботи студенти можуть виконувати індивідуально або групою по 2-5 осіб.

Види завдань для самостійної роботи студентів залежать від особливостей курсу або спецкурсу. Це можуть бути:

- ✓ реферування наукової літератури;
- ✓ пошук наукової літератури за певною темою;
- ✓ розв'язування задач;
- ✓ написання есе;
- ✓ розв'язування проблем;
- ✓ виконання певної практичної роботи;
- ✓ аналіз ситуаційних вправ;
- ✓ створення ситуаційних вправ;
- ✓ опрацювання певного матеріалу за навчальною літературою та створення

структурної (візуальної) схеми прочитаного матеріалу.

Реферування наукової літератури полягає у тому, що викладач пропонує студентам наукову літературу (книгу, її розділи, декілька книжок, наукові статті тощо) і студенти самостійно їх опрацьовують і представляють короткий звіт у вигляді невеликого реферату (2-3 стор.) про свої враження від прочитаного. Реферат може бути писаним, або надрукованим за допомогою комп'ютера.

Пошук наукової літератури за певною темою. Викладач готує теми за курсом або його частиною та подає їх студентам, які мають в бібліотеці та в системі Internet підібрати адекватну літературу. Варто визначити певну кількість позицій або провести змагання, хто знайде більше літературних джерел. перший варіант доцільно використовувати, якщо студенти шукають літературу за індивідуально визначеними темами, другий – коли подана одна тема для всіх студентів.

Розв'язування задач. Викладач підбирає (розробляє) задачі за певними розділом курсу і пропонує їх розв'язати у письмовому вигляді. Залежно від складності та обсягу роботи над конкретним завданням можна пропонувати одну або декілька задач кожному студентові, або групі студентів (2-5 осіб). Звітувати про розв'язання студенти можуть письмово або (що ефективніше) на практичному занятті перед загальною групою студентів. Можна давати всім студентам однакові задачі і порівнювати, як кожен студент (група) їх розв'язала. Можна кожному студенту (групі) дати різні задачі. В такому випадку обговорення розв'язання задач доцільно проводити на практичному занятті перед загальною групою студентів, що всі студенти отримали більше інформації.

Есе (реферат). Викладач визначає тему або індивідуальні теми для есе. Темі для есе варто давати проблемні, пропонувати студентам писати своє власне бачення і не послуговуватися навчальною або науковою літературою. Підготовка есе (реферату) по одному з питань програми (на вибір студента) є самостійною домашньою письмовою роботою. Критерієм оцінки есе є такі його параметри: виразно сформульована проблема; обґрунтування її актуальності; короткий огляд літературних джерел та поглядів різних (кількох) авторів на суть проблеми; логічна послідовність та аргументованість викладу змісту есе; наявність власної (авторської) позиції; пов'язаність змісту есе із сучасними українськими реаліями (практичними чи

теоретичними); наявність висновку і посилань на джерела. Не зараховуються есе, які є плагіатом, або передруком текстів з підручника чи Інтернету.

Розв'язування проблем. Викладач пропонує студентам проблемну ситуацію. Вони мають сформулювати проблему, перевести її у задачу та розв'язати. Організувати цю роботу можна аналогічно до розв'язування задач.

Виконання певної практичної роботи. Відповідно до курсу або спецкурсу студенти отримують практичне завдання, виконують його і подають короткий письмовий звіт або відповідний результат роботи викладачу.

Аналіз ситуаційних вправ. Викладач розробляє (підбирає) ситуаційні вправи за певними розділом курсу і пропонує студентам їх розв'язати у письмовому вигляді. Залежно від складності та обсягу роботи можна пропонувати аналіз ситуаційного завдання окремо кожному студентові, або групі студентів (2-5 осіб). Звітувати про аналіз ситуаційної вправи студенти можуть письмово або (що ефективніше) на практичному занятті перед загальною групою студентів. Можна давати всім студентам однакові ситуаційні вправи і порівнювати, як кожен студент (група) їх розв'язала. Можна кожному студенту (групі) дати різні ситуаційні вправи. Обговорення аналізу ситуаційних вправ доцільно проводити на практичному занятті перед загальною групою студентів, щоб всі студенти брали участь у роботі. Коли всі студенти аналізували одну ситуаційну вправу доцільно провести дискусію за результатами її аналізу.

Створення ситуаційних вправ. Кожному студенту індивідуально або групі студентів можна запропонувати розробити ситуаційні вправи з певної теми курсу.

Самостійне опрацювання певного матеріалу за навчальною літературою та створення структурної (візуальної) схеми прочитаного матеріалу. Викладач дає студентам навчальний матеріал (певний розділ підручника), пропонує його опрацювати і зміст розділу представити у вигляді візуальної схеми, малюнку тощо. Схеми і малюнки, створені студентами слід представити та обговорити на практичному занятті або лекції.

За кожним конкретним курсом або спецкурсом може бути розроблена система самостійної роботи студентів, яка відповідає особливостям курсу. Завдання до самостійної роботи є необхідною частиною навчально-методичного комплексу дисципліни, який розробив викладач. Завдання до самостійної роботи викладач розробляє разом із навчально-методичним комплексом дисципліни і подає його на кафедру до початку навчального року або семестру. На початку семестру необхідно ознайомити студентів із організацією роботи з певної дисципліни, з формами контролю, з організацією самостійної роботи, з критеріями оцінювання.

Контроль за виконанням самостійної роботи здійснюють згідно з вимогами і критеріями, описаними у навчально-методичному комплексі дисципліни. **Формами контролю за самостійною роботою** може бути усне опитування на семінарі, колоквіум, перевірка письмових робіт (здійснених самостійно дослідних, індивідуальних, творчих завдань, есе, рефератів), опитування на іспиті (якщо питання чи теми для самостійної роботи не входили до розглянутих на семінарі).

ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Завдання для самостійної роботи виконуються в окремому зошиті або друкуються на окремих аркушах.

Опрацювати всі запропоновані питання для самостійного вивчення за навчальною літературою, інтернет-ресурсами та створити структурну (візуальну) схему прочитаного матеріалу.

Питання для самостійного вивчення з дисципліни «Прикладна економіка»

1. Характеристика та потенціал світової економіки.
2. Сучасні підходи до класифікації країн світу.
3. Теорії міжнародної торгівлі.
4. Форми і методи державного регулювання зовнішньої торгівлі.
5. Основні тенденції та особливості розвитку сучасної міжнародної торгівлі.
6. Поняття, принципи та структура платіжного балансу.
7. Регулювання платіжного балансу.
8. Міжнародний рух капіталу.
9. Міжнародна міграція робочої сили.
10. Теоретичні основи управління економічним зростанням. «Управлінський песимізм» і «управлінський оптимізм».
11. Політика, спрямована на підвищення темпів економічного зростання.
12. Грошово-кредитна політика: цілі та інструменти.
13. Державний бюджет і управління державним боргом.
14. Бюджетно-податкова політика: цілі та інструменти.
15. Номінальний та реальний валютний курс.
16. Системи валютних курсів.
17. Валютна політика.
18. Суперечливість цілей монетарної політики і «несумісна трійця».
19. Споживчий вибір.
20. Виробництво і витрати: теорія і практика управління фірмою.
21. Поведінка фірми на ринку досконалої конкуренції.
22. Чиста монополія.
23. Управління монополістичним ціноутворенням.
24. Поведінка фірми в умовах монополістичної конкуренції.
25. Поведінка фірми в умовах олігополістичної структури ринку.
26. Прикладна економіка в системі наук.

1. Характеристика та потенціал світової економіки.

Економічний потенціал країни - це складна за змістом і багатоаспектна за значенням структура. В теорії й на практиці господарювання він трактується неоднозначно. Найбільш поширене трактування економічного потенціалу - це кількісно-якісна характеристика наявності й можливості використання всіх видів ресурсів, які має держава для свого економічного та соціального прогресу та розвитку.

Економічний потенціал країни вчені-економісти розглядають з таких позицій:

- натурально-речового складу;
- сучасного стану та перспектив його розвитку й виконання;
- організаційних форм управління цим потенціалом;
- окремих його складових, що розташовані й функціонують як на власній (національній) території, так і за її межами;
- вкладу окремих організаційно-правових форм господарювання, передбачених законодавством, у підсумкові результати господарювання в країні, в процесі пошуку, добутку, транспортування, перероблення, виробництва, споживання та нагромадження всіх видів ресурсів.

Економічний потенціал країни може бути подано у вигляді комплексу взаємозв'язаних потенціалів як складових структури національної економіки. Найчастіше як критерії класифікації потенціалів використовують види економічних ресурсів, сфери діяльності, напрями їхнього використання (рис. 4.1).

Природно-ресурсний потенціал характеризує природні багатства національної економіки, уже залучені в господарський оборот, а також доступні для освоєння при існуючих технологіях і соціально-економічних відносинах.

Виробничо-технологічний потенціал - сукупність засобів виробництва (будинки, спорудження, обладнання і устаткування), а також існуючі технології їхнього використання в економічній діяльності.

Трудовий потенціал - трудові ресурси країни, включаючи підприємницькі спроможності. Його обсяг та якість визначаються кількістю активного працездатного населення, його освітнім і професійно-кваліфікаційним рівнем.

Науково-технічний потенціал - можливості, які є в розпорядженні країни в галузі науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок (НДДКР).

2. Сучасні підходи до класифікації країн світу.

Кожна з 250 країн світу має своє неповторне обличчя, відрізняється від інших за політичними, економічними, демографічними, культурними й іншими ознаками. Різноманітність світу за національним складом, соціально-культурними особливостями збагачує його як спільну систему. Проте окремі країни можна об'єднати за деякими важливими спільними характеристиками. Це навіть і необхідно для здійснення наукового аналізу як світової економіки в цілому, так і економіки окремої країни.

Є декілька способів класифікації країн залежно від обраного критерію. Можна виокремити групи країн за розмірами території (великі, малі, держави-карлики), за чисельністю населення, соціально-політичним устроєм (монархії, республіки), рівнем економічного розвитку, географічними положеннями. В курсі "Економіка зарубіжних країн" найдоцільніше скористатися двома схемами: регіональною і типологічною, яка ґрунтується на критерії економічного розвитку.

Регіональний підхід полягає в групуванні країн за географічною ознакою. Виокремлюються великі регіони, які містять компактно розташовані країни, що мають спільні риси в природних умовах, особливостях історичного і культурного розвитку. Такими регіонами є:

1. Західна Європа, що включає економічно розвинені країни - Німеччину, Францію, Велику Британію, Бельгію, Нідерланди, Люксембург, Ірландію, Ісландію, Норвегію, Швецію, Данію, Фінляндію, Австрію, Швейцарію. Італію, Іспанію, Грецію, Португалію і декілька держав-карликів. Цей режим, у свою чергу, поділяється на власне Західну, Північну й Південну Європу.

2. Центральна Європа включає колишні європейські соціалістичні країни за межами СРСР: Польщу, Чехію, Словаччину, Угорщину, Румунію, Болгарію, Сербію, Чорногорію, Хорватію, Словенію, Боснію, Македонію, Албанію.

3. Східна Європа складається з України, Росії, Білорусі, Молдови, Естонії, Латвії і Литви.

4. Південно-західна Азія включає Туреччину, Кіпр, Іран, Ірак, Сирію, Ліван, Ізраїль, Саудівську Аравію, Кувейт, Об'єднані Арабські Емірати, Ємен, Оман, Бахрейн, Афганістан, Грузію, Вірменію, Азербайджан.

5. Центральна Азія виокремилася на просторі колишніх азіатських республік СРСР: Казахстану, Узбекистану, Киргизстану, Туркменії, Таджикистану.

6. Південну Азію складають Індія, Пакистан, Непал, Бутан, Бангладеш, Шрі-Ланка, а також декілька дрібних острівних держав.

3. Теорії міжнародної торгівлі.

Меркантилізм. Перша теорія міжнародної торгівлі (ТМТ) – теорія меркантилізму – була розроблена європейськими вченими Томасом Маном, Чарльзом Дейвіантом, Жаном Батістом Колбертом, сером Вільямом Петті. Меркантилізм – це економічне вчення та економічна політика, яка представляє інтереси торгової буржуазії у періоди феодалізму та становлення капіталізму.

Згідно з теорією меркантилізму багатство країни полягає у володінні нею золотом та сріблом, якими вона володіє.

Теорія абсолютних переваг

Засновником класичної школи економічної думки був Адам Сміт, який піддав критиці твердження меркантилістів про те, що багатство країни залежить від володіння скарбами у вигляді золота або дорогоцінних каменів, які надходять до країни внаслідок перевищення експорту над імпортом.

Він проголосив замість того, що основою багатства націй та народів є міжнародний поділ праці та відповідна йому спеціалізація різних країн на виробництві товарів, де вони мають абсолютні переваги.

Суть теорії торгівлі А. Сміта, або теорії абсолютних переваг: країни експортують ті товари, які вони виробляють з меншими витратами (у виробництві яких вони мають абсолютну перевагу), та імпортують ті товари, які продукуються іншими країнами з меншими витратами (у виробництві яких абсолютна перевага належить їх торговим партнерам).

Теорія порівняльних переваг

Теорію абсолютних переваг А. Сміта розвинув Давід Рікардо, довівши, що абсолютні переваги є лише частковим випадком загального правила. Він показав, що торгівля вигідна кожній з двох країн, навіть якщо з них має абсолютні переваги у виробництві обох товарів.

Суть теорії порівняльних переваг: якщо країни спеціалізуються на виробництві тих товарів, які вони можуть виробляти з відносно більш низькими витратами порівняно з іншими країнами (або, інакше кажучи, з меншими альтернативними витратами), то торгівля буде взаємовигідною для обох країн, незалежно від того чи є виробництво в одній з них абсолютно більш ефективним, ніж в іншій.

Теорія розміру країни

Суть теорії розміру країни: через те, що країни з більшою територією зазвичай мають більш різноманітні кліматичні умови та природні ресурси, вони у загальному ближче до економічної самодостатності, ніж малі за розміром країни.

4. Форми і методи державного регулювання зовнішньої торгівлі.

Зовнішня торгівля є історично першою і найважливішою формою (видом) зовнішньоекономічної діяльності. Її швидкому зростанню сприяв активний розвиток транспорту, зв'язку, інформаційних комунікацій, зниження митних зборів, зміни політичного характеру.

Зовнішня торгівля - це система економічних відносин між країнами, основна мета якої полягає у ввезенні та вивезенні товарів і послуг. Об'єктами зовнішньої торгівлі є **товари**: готова продукція, сировина, напівфабрикати; **продукти інтелектуальної власності**: патенти, ліцензії, фірмові знаки та ін.; **послуги**: міжнародний туризм, транспортні, страхові, посередницькі, будівельні операції тощо.

Інструменти державного регулювання зовнішньої торгівлі поділяються на митні та не митні. Серед них розрізняють ті, які **стимулюють експорт** - прямі та непрямі експортні субсидії, й ті, що **обмежують імпорт** - мито, квоти, ліцензії тощо, тобто **торгівельні обмеження**.

В зовнішньоторговельній політиці виділяють дві форми - протекціонізм і **фритредерство** {вільна торгівля}.

Протекціонізм - це державна політика захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції через систему певних обмежень.

Така політика сприяє захисту національного товаровиробника, розвитку вітчизняного виробництва. Однак, вона може призвести до застійних процесів в економіці, посилення монополізму, зниження конкурентоспроможності товарів.

Політика вільної торгівлі не передбачає державного втручання в товарообмінні процеси. Експортно-імпорتنі операції регулюються ринком на основі попиту і пропозиції. Вона стимулює конкуренцію, сприяє поліпшенню якості товарів і послуг, спонукає до оптимізації цін.

Світова практика господарювання засвідчує, що, як правило, сьогодні країни прагнуть проводити **гнучку політику зовнішньої торгівлі**, яка поєднує елементи протекціонізму та вільної торгівлі.

Поширеним знаряддям протекціонізму є мито - податок, який накладається на кожен одиницю товару, який ввозять в країну.

Мито виконує **захисну** та **фіскальну** функції. Воно призводить до подорожчання імпортованих товарів, внаслідок чого при рівних умовах вітчизняні товари мають переваги у цінній конкуренції. Розрізняють адвалерне, специфічне та **комбіноване** (за способом обчислення); **експортне, імпорتنе, транзитне** (за характером об'єкта) мито.

5. Основні тенденції та особливості розвитку сучасної міжнародної торгівлі.

Розвиток міжнародної торгівлі перебуває під значним впливом чинників економічного, науково-технічного, політичного характеру, що поступово трансформують її структуру як географічну, так і товарну. Друга половина ХХ ст. характеризувалася стрімкими темпами розвитку світових товарних ринків та одночасними змінами у міжнародному поділі праці. Країни-лідери світового ринку поступово переорієнтовували своє виробництво із сільськогосподарської продукції та виробів із низькою доданою вартістю на користь високотехнологічної та наукомісткої продукції, відповідно посідаючи провідні позиції на світових товарних ринках машинобудування, металообробки, хімічної промисловості. Звільнені при цьому ринкові ніші посіли країни, що розвиваються, й утворені після розпаду соціалістичної системи господарювання країни Центральної та Східної Європи, до яких належить і Україна. Однак така спеціалізація для більшості цих країн не є вигідною, оскільки не може забезпечити їм гідне місце на світовому ринку, що зумовлює низький рівень їх конкурентоспроможності.

Основною тенденцією сучасного етапу розвитку міжнародної торгівлі товарами є збільшення в ній частки продукції обробної промисловості (3/4 світового експорту) і скорочення частки сировинних товарів. Динаміка міжнародної торгівлі товарами має такі особливості: майже 40% вартості світового експорту припадає на технічно складну, диференційовану продукцію машини й транспортне устаткування. Збільшення експорту продукції машинобудування супроводжується одночасним зростанням торгівлі компонентами, вузлами, деталями, напівфабрикатами.

Міжнародна торгівля нафтою характеризується постійним зростанням її експорту, по суті ця копалина стала наймасовішим продуктом зовнішньої торгівлі. Останнім часом найбільшими експортерами нафти вважаються Саудівська Аравія (17%), Норвегія (7%), Росія (7%), Венесуела (6%). На країни ОПЕК (Організація країн-експортерів нафти, заснована в 1960 р.) припадає близько 40% світового постачання цього продукту. Спочатку до складу організації ввійшли Іран, Ірак, Кувейт, Саудівська Аравія та Венесуела, яка була ініціатором її створення. До них пізніше приєдналися ще дев'ять країн: Катар (1961), Індонезія (1962), Лівія (1962), Об'єднані Арабські Емірати (1967), Алжир (1969), Нігерія (1971), Еквадор (1973-1992, 2007), Габон (1975-1994), Ангола (2007). Зараз до ОПЕК входить 13 членів. Частка країн СНД (включаючи Росію) становить близько 17% від обсягу поставок нафти незалежними виробниками. Загальний обсяг річного експорту нафти на світовий ринок становить близько 1,9 млрд. т. Основними імпортерами нафти є США (26%), Японія (11%), Корея (6%), Німеччина (5%), Франція (4%). Такі країни як США, Голландія, Сінгапур і Китай одночасно є експортерами й імпортерами цієї сировини. Перелічені країни імпортують продукти первинної переробки нафти, потім здійснюють їхню більш глибоку обробку, продукти якої експортують.

6. Поняття, принципи та структура платіжного балансу.

Для повної характеристики платіжного балансу потрібно визначити додаткові категорії і, перш за все, дати загальне поняття балансу.

Баланс — кількісне вираження відносин між сторонами будь-якої діяльності, які повинні врівноважувати одна одну.

Усі міжнародні господарські зв'язки країни відображаються в різних балансах міжнародних розрахунків.

Баланс міжнародних розрахунків — це статистична звітність, що відображає співвідношення грошових вимог і зобов'язань, надходжень і платежів однієї країни у відношенні до інших.

На практиці розрізняють два види балансів міжнародних розрахунків:

- 1) розрахунковий баланс;
- 2) платіжний баланс.

Розрахунковий баланс враховує експорт і імпорт товарів та послуг, надання і отримання позик та інвестицій за певний термін часу або на певну дату.

В цьому балансі відображається звітність про співвідношення вимог і зобов'язань однієї країни у відношенні до інших незалежно від термінів надходження платежів. До його складу входять як погашені, так і непогашені платежі; сальдо розрахункового балансу відображає міжнародний розрахунковий стан країни. Його активне сальдо свідчить про те, що країна може очікувати подальших валютних надходжень. Від'ємне сальдо характеризує країну, як боржника і в майбутньому їй потрібно буде здійснювати валютні платежі.

Платіжний баланс — це співвідношення суми платежів, здійснених даною країною за кордоном, та надходжень, отриманих нею з-за кордону за певний період.

Платіжний баланс включає:

- розрахований (сплачений) експорт і імпорт товарів та послуг;
- фактично проведені надходження і платежі;
- фактично отримані або видані кредити та інвестиції.

Платіжний баланс являє собою статистичну таблицю основних показників за певний термін часу.

У цій таблиці відображається:

1. Операції з товарами, послугами і доходами між даною країною і іншими країнами-партнерами (разом).

2. Зміну власності й інші зміни, що належать даній країні, в монетарному золоті, спеціальних правах запозичення, а також у фінансових вимогах і зобов'язаннях відносно інших країн.

3. Одnobічні перекази і компенсуючі записи, котрі необхідно провести для збалансування операцій і змін, які взаємно не компенсуються.

Загальними вимогами до складання балансу є:

1. Агрегування усіх операцій.
2. Зібрання і аналіз даних за певний період часу.
3. Облік чистого сальдо міжнародних вимог і зобов'язань.

7. Регулювання платіжного балансу.

Платіжний баланс здавна є одним з об'єктів державного регулювання. Це обумовлено наступними причинами.

По-перше, платіжним балансам властива неврівноваженість, виявляється в тривалому і великому дефіциті в одних країн і надмірному активному сальдо в інших. Нестабільність балансу міжнародних розрахунків впливає на динаміку валютного курсу, міграцію капіталів, стан економіки. Наприклад, покриваючи дефіцит поточних операцій платіжного балансу національною валютою, США сприяли експорт інфляції в інші країни, створенню надлишку доларів в міжнародному обороті, що підірвало Бреттонвудську систему в середині 70-х років.

По-друге, після скасування золотого стандарту в 30-х роках ХХ ст. стихійний механізм вирівнювання платіжного балансу шляхом цінового регулювання діє вкрай слабо. Тому вирівнювання платіжного балансу вимагає цілеспрямованих державних заходів.

По-третє, в умовах глобалізації господарських зв'язків підвищилося значення платіжного балансу в системі державного регулювання економіки. Завдання його зрівноважування входить у коло основних завдань економічної політики держави поряд із забезпеченням темпів економічного зростання, стримуванням інфляції й безробіття.

Матеріальною основою регулювання платіжного балансу служать: 1) офіційні золотовалютні резерви; 2) національний дохід, перерозподілений через державний бюджет; 3) особиста участь держави в міжнародних економічних відносинах як експортера капіталів, кредитора, гаранта, позичальника; 4) регламентація зовнішньоекономічних операцій за допомогою нормативних актів і органів державного контролю.

При регулюванні платіжного балансу виникає проблема: які країни (що мають активне сальдо чи дефіцит) повинні вживати заходи по його вирівнюванню. Міркування теоретиків і вимоги практиків з цього питання різні. Зазвичай під тиском внутрішніх і зовнішніх чинників проблема вирівнювання платіжного балансу найбільш гостро постає перед країнами, що мають дефіцит. Країни з активним балансом міжнародних розрахунків закликають їх навести порядок у власному домі»: обмежити інфляцію, проводити дефляційну політику, стимулювати експорт, стримувати імпорт товарів і т.д. Такі вимоги після другої світової війни США висували країнам Західної Європи, мали хронічний дефіцит платіжного балансу. У 60-х і першій половині 80-х років становище змінилося; країни Західної Європи, передусім ЄС, виступали з аналогічними закликами до США. Країни з дефіцитом платіжного балансу зазвичай наполягають, щоб їх партнери з активним балансом послабили митні та інші обмеження імпорту, розширили вивезення капіталу.

Державне регулювання платіжного балансу - це сукупність економічних, зокрема валютних, фінансових, грошово-кредитних заходів держави, спрямованих на формування основних статей платіжного балансу, а також покриття сформованого сальдо.

8. Міжнародний рух капіталу.

Міжнародний рух капіталу - це розміщення і функціонування капіталу за кордоном з метою отримання прибутку. Вкладаючи капітал за кордоном, інвестор здійснює закордонні інвестиції (інвестиції за кордоном).

Вивіз капіталу став можливим тому, що більшість країн вже увійшли у світове господарство, знаходяться в єдиній системі економічних зв'язків і пов'язані спільною розвинутою мережею транспортних, інформаційних та інших комунікацій. Сучасна економічна теорія розкриває такі причини вивезення капіталу:

- відносний надлишок капіталу на національному ринку і зумовлена цим можливість його прибуткового застосування за кордоном;

- використання ТНК відмінності між країнами у рівні витрат виробництва (у першу чергу в ціні сировини і робочої сили). У зв'язку з цим широке розповсюдження отримало переміщення трудомістких виробництв з розвинутих держав у країни, що розвиваються, де заробітна плата у багато разів нижча;

- прагнення одержати вільний доступ до джерел сировини, забезпечити гарантоване постачання своїх підприємств в умовах загострення проблеми сировинних ресурсів;

- намагання використовувати переваги у застосуванні висококваліфікованої робочої сили розвинутої виробничої та соціальної інфраструктури в інших країнах.

Існуюча класифікація форм міжнародного руху капіталу відображає різні сторони цього процесу. Капітал вивозиться, ввозиться і функціонує за кордоном у таких формах:

- у формі приватного або державного капіталу залежно від того, вивозиться він приватними чи державними організаціями і компаніями. Рух капіталу по лінії міжнародних організацій часто виділяється в самостійну форму;

- у грошовій і **товарній** формах. Так, вивозом капіталу можуть бути машини і обладнання, патенти і ноу-хау, якщо вони вивозяться за кордон у якості вкладу в статутний капітал створюваної чи купленої там фірми. Іншим прикладом можуть бути товарні кредити;

- у короткостроковій (як правило, на строк до одного року) і довгостроковій формах;

- у позичковій і **підприємницькій** формах. Вивіз позичкового капіталу здійснюється у вигляді міжнародних позик, які надають як окремі держави, так і великі міжнародні банки.

9. Міжнародна міграція робочої сили.

Міжнародна міграція робочої сили - це переміщення робочої сили з однієї країни в іншу на строк більший ніж один рік.

Міжнародна міграція робочої сили охоплює увесь світ - як його розвинуту частину, так і відсталу периферію. Зараз у світі намічається близько 30 млн трудящих, які працюють за межами батьківщини, а якщо додати членів їхніх родин, мігрантів-сезонників та нелегальних мігрантів, то ця цифра збільшується в 4-5 разів і сягає понад 120 млн осіб [81, с. 159]. Міжнародна міграція населення відіграє все більшу роль у розвитку суспільства і перетворилася на глобальний процес, який охопив практично всі континенти та країни, а також різні соціальні верстви. Загальна кількість міжнародних мігрантів постійно збільшується.

Більше половини мігрантів - вихідці з країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою. За останні 5 років промислово розвинуті держави прийняли 12 млн мігрантів з цих країн, тобто щорічний приток мігрантів становить у середньому 2,3 млн осіб, з них 1,4 млн. вирушають у Північну Америку 800 тис. - у Європу.

Міжнародна міграція робочої сили є однією з об'єктивних підстав становлення цілісної світогосподарської системи. Водночас проблема вільної міграції є найнебезпечнішою для урядів як у політичному, так і соціальному аспекті. Етнічні, релігійні забобони і пряма економічна загроза інтересам окремих груп, котрі побоюються конкуренції з боку іммігрантів, роблять цю проблему надто гострою. Для політиків проблема міграції - це та "гаряча картопля", яку краще не виймати з вогню" [28, с. 427]. Тому при проведенні міграційної політики дуже важливо знати природу, загальноекономічні та соціальні наслідки цього явища.

Міжнародна міграція включає два основні взаємопов'язані процеси: еміграційний та імміграційний.

Еміграція - це виїзд робочої сили з однієї країни в іншу.

Імміграція - це в'їзд робочої сили до приймаючої країни.

Реєміграція - повернення робочої сили в країну еміграції (на батьківщину).

Основні форми міграційних процесів:

§ постійна міграція. Ця форма переважала до Першої світової війни і характеризувалася тим, що значні маси людей назавжди покидали свої країни і переселялись на постійне місце проживання до США, Канади, Австралії тощо. Переселення у зворотному напрямку було незначним;

§ тимчасова міграція - передбачає повернення мігрантів на батьківщину по закінченню певного строку. У зв'язку з цим слід відзначити, що сучасна трудова міграція набула ротаційного характеру;

§ нелегальна міграція, - надто вигідна підприємцям країн-мігрантів і становить своєрідний резерв необхідної їм дешевої робочої сили.

10. Теоретичні основи управління економічним зростанням. «Управлінський песимізм» і «управлінський оптимізм».

Економічне зростання є найскладнішим об'єктом державної фінансової політики, що потребує врахування особливостей галузевої та територіальної структури господарства, визначення специфіки умов нагромадження капіталу, особливостей функціонування ринку праці, зайнятості та кадрового забезпечення. Додавши до цього диспропорційність фінансового розвитку різних регіонів країни, перед державними управлінцями вимальовується надскладне завдання врахування численної кількості факторів впливу на процес економічного зростання. Сьогодні економічна система пропонує безліч механізмів забезпечення економічного зростання, які можуть змінюватись та трансформуватись залежно від поставлених цілей та завдань. Однак ключовим елементом функціонування цієї всієї системи, є людина, тобто управлінець, який безпосередньо реалізує складну схему взаємовідносин, використовуючи наявні інструменти та важелі для того, щоб забезпечити економічне зростання. Саме тому актуального питання набуває процес оптимізації управління таким чином, щоб забезпечити економічне зростання, який би не мав відтінків суб'єктивності. Тобто проблема полягає в тому, як забезпечити стабільне економічне зростання шляхом формування оптимального механізму управління ним, який би не залежав від компетенції та рівня фахівця, що управляє ним. Для того щоб сформувати передумови для економічного зростання, потрібно виробити політику, яка змушуватиме сьогодні працювати на майбутнє. Перший принцип такої політики, фундамент для всіх інших, можна сформулювати в такий спосіб: треба перестати жити вчорашнім днем. Передусім – вивільнити ресурси, що витрачаються на підтримку тих напрямків діяльності, які вже не сприяють підвищенню продуктивності й ефективності. Не можна створити завтрашній день, озираючись на учорашні досягнення. Збереження того, що іде безповоротно, вимагає величезної витрати сил і часу. Другий принцип управління економічним зростанням полягає в плановій побудові організаційної ієрархії управління. Саме поступове реформування інституційного апарату державного управління із побудовою чіткої та зрозумілої ієрархії дасть змогу в майбутньому нівелювати некомпетентність керівників, управлінців та виконавців, оскільки така організаційна структура просто не сприйматиме фахівців невідповідної компетенції. У контексті ієрархічного підходу організації управління економічним зростанням мається на увазі використання стратегічного планування економічного зростання із врахуванням існуючих ієрархічних особливостей, що мають підсилювати, а не послаблювати прийняті рішення, а відтак створювати додатковий синергетичний ефект. Процес оптимізованого управління дає гарні результати в стабільних умовах, коли завдання зводиться до досягнення найвищої ефективності.

Згідно критерію песимізму для кожної стратегії існує найгірший з можливих результатів. Вибирається при цьому така стратегія, яка забезпечує найкращий з найгірших результатів, тобто забезпечує максимальний з можливих мінімальних результатів. Критерій песимізму у математично формалізованому виді можна представити так: $\max (\min R_{ij})$.

Критерій оптимізму. У відповідності до цього критерію, для кожної стратегії є найкращий з можливих результатів. За допомогою критерію оптимізму вибирається стратегія, яка забезпечує максимальний результат з числа максимально можливих: $\max (\max R_{ij})$.

11. Політика, спрямована на підвищення темпів економічного зростання.

Державна політика економічного зростання в національній економіці виходить з трактування економічного зростання як довгострокової тенденції збільшення потенційного рівня виробництва за умови збалансованості економічної системи, тобто повної зайнятості, регулярного стійкого розширення масштабів господарської діяльності, збільшення розмірів використаної праці і виробленого продукту - товарів і послуг. Критерієм ефективності економічного зростання є повнота задоволення потреб усіх членів суспільства, виходячи з наявності економічних ресурсів, що використовуються. Державна політика економічного зростання базується на аналізі тенденцій, встановленні закономірностей, виявленні чинників і оцінці ступеню їх впливу на зростання національної економіки. Усі чинники економічного зростання мають свої особливості, пов'язані із взаємодією держави і підприємництва. Підприємницькі інноваційні рішення мають поєднуватись з державним регулюванням економіки, розробкою загальної стратегії соціально-економічного розвитку, формуванням певних пріоритетів у науково-технічній, структурній і соціальній політиці.

Стратегія політики економічного зростання у загальному вигляді полягає у визначенні системи цілей і пріоритетів економічного розвитку держави та принципів і засобів їх досягнення на довгострокову перспективу. Загальною метою політики економічного зростання є підвищення добробуту людей, розширення можливостей розвитку і примноження людського потенціалу та можливостей особистісної, професійної і соціальної самореалізації кожного з членів суспільства та людського потенціалу в цілому. Засобом досягнення цієї мети є створення та коригування системою заходів державної політики умов для довготривалого стійкого економічного зростання, що призводить до прогресивних якісних змін системи відтворення. Довготривале стійке економічне зростання можливе лише за умови дотримання вимоги закону господарської збалансованості, тобто рівноваги між національним попитом і національною пропозицією. Теоретичною основою державної політики економічного зростання є моделі макроекономічної рівноваги: класична, кейнсіанська та їх модифікації, що викладені у роботах багатьох зарубіжних та вітчизняних авторів

12. Грошово-кредитна політика: цілі та інструменти.

Сучасна економічна думка незалежно від її конкретного теоретичного спрямування визнає відповідальність держави за стан розвитку економіки країни, а отже, і її право впливати на економічне життя суспільства. Сьогодні всі визнають, що для реалізації свого впливу на економіку держава має розробляти відповідну грошово-кредитну політику.

Грошово-кредитна політика – це сукупність методів та інструментів у сфері грошового обігу і кредитних відносин, що використовує держава для регулювання грошово-кредитних відносин. Інструменти, якими оперує грошово-кредитна політика для регулювання грошового обігу, зображено на рис. 1.

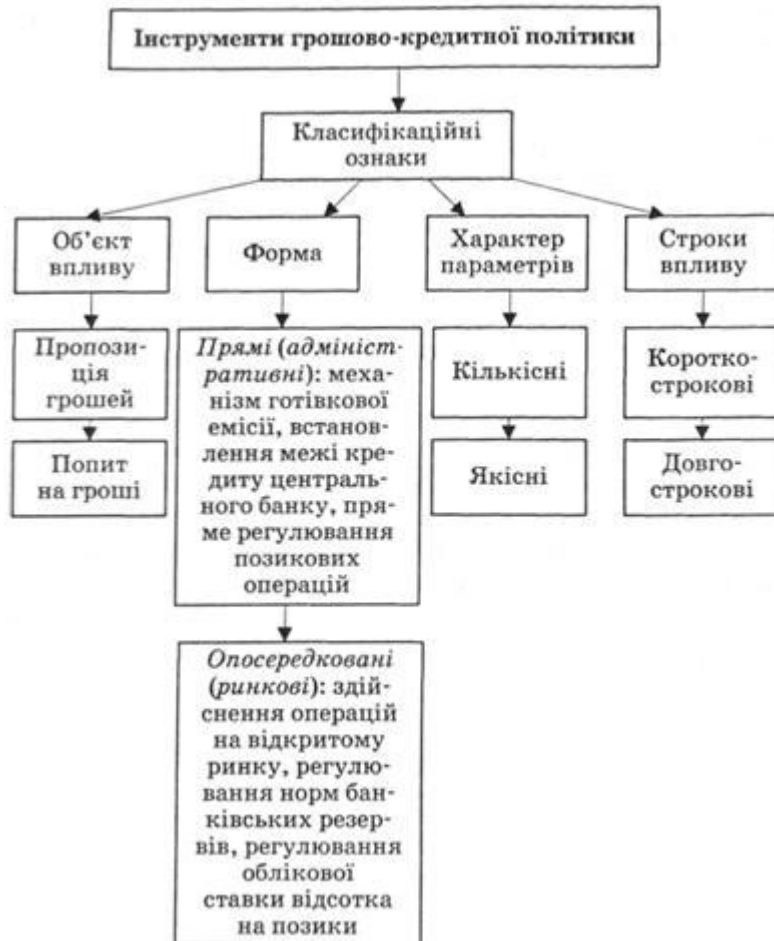

Рис. 1. Інструменти регулювання грошового обігу

Основною метою цієї політики є допомога економіці в досягненні загального рівня виробництва, що характеризується повною зайнятістю і стабільністю цін.

Держава створює загальні умови для реалізації цих відносин, формує нормативно-законодавчу базу, визначає загальну орієнтацію функціонування фінансово-кредитних установ і законодавчі основи здійснення грошової емісії та випуску цінних паперів.

13. Державний бюджет і управління державним боргом.

Державний бюджет – це фінансовий план утворення і використання грошових фондів держави протягом року, інакше кажучи – це баланс доходів і витрат держави, який складає міністерство фінансів.

Управління державним боргом — це сукупність заходів держави з виплати відсоткових доходів кредиторам і погашення позик, зміни умов уже випущених позик, визначення умов і випуску нових позик. Проблема управління державним боргом полягає в забезпеченні платоспроможності держави, реальних джерел його погашення.

Під час управління державним боргом, передусім зовнішнім, треба шукати варіанти, які б мінімізували втрати для держави і населення. В цьому плані антиприкладом є досвід Румунії, яка з 1985 по 1989 р. повністю сплатила зовнішній борг (12 млрд. дол.), але водночас різко впали доходи і рівень життя населення, настала криза в економіці.

Методами управління державним боргом є: конверсія, консолідація, уніфікація, обмін за регресивним співвідношенням, відстрочка погашення, анулювання боргу, викуп боргу.

Конверсія — це зміна дохідності позики. Держава найчастіше знижує розмір виплачуваних відсотків за позикою, однак можливе і підвищення дохідності позики.

Консолідація — це зміна умов позики, пов'язана з їх строками (як у бік збільшення, так і в бік зменшення строку уже випущених позик). Можливе поєднання консолідації з конверсією.

Уніфікація позики — це об'єднання кількох позик в одну. Уніфікація може проводитися разом із консолідацією, але може бути проведена і поза нею.

Обмін за регресивним співвідношенням цінних паперів попередніх позик на нові проводиться з метою скорочення державного боргу. Це вкрай небажаний спосіб, оскільки означає часткову відмову держави від своїх боргів.

Відстрочка погашення — це перенесення строків виплати боргу. Вона відрізняється від консолідації тим, що під час відстрочки не лише переносяться строки погашення, а й припиняється виплата відсоткових доходів.

Реструктуризація — це використання у комплексі повністю чи частково згаданих вище методів.

Анулювання державного боргу — це заходи, внаслідок яких держава повністю відмовляється від своїх боргових зобов'язань. Це може призвести до дефолту, тобто неможливості держави виконувати свої зовнішні зобов'язання. У такому разі всі держави-кредитори можуть застосувати до країни-боржника досить жорсткі санкції. Тому дефолт є дуже рідким явищем.

Одним із сучасних методів управління державним боргом є **викуп боргу**, тобто надання державі-боржникові можливості викупити свої боргові зобов'язання на вторинному ринку цінних паперів, із дисконтом за іноземну валюту.

14. Бюджетно-податкова політика: цілі та інструменти.

Бюджетно-податкова політика являє собою заходи уряду для впливу на економічну кон'юнктуру через зміну величини державних витрат і податків. Здійснення державних видатків означає використання коштів державного бюджету, основним джерелом поповнення якого є податки. Тому змістовно бюджетно-податкова політика зводиться до маніпулювання державним бюджетом.

Цілі бюджетно-податкової політики в короткостроковому періоді:

- підтримання ВВП на рівні потенціалу,
- забезпечення повної зайнятості,
- стабільний рівень цін,
- врівноважений платіжний баланс,

у довгостроковому періоді:

- економічне зростання при виробництві неінфляційного ВВП.

Інструментами бюджетно-податкової політики виступають доходи і видатки державного бюджету, з допомогою яких уряд впливає на заплановані сукупні витрати (сукупний попит).

15. Номінальний та реальний валютний курс.

Для оцінювання темпів економічного розвитку використовують декілька розрахункових видів валютних курсів.

1. Номінальний валютний курс. Це - курс між двома валютами, тобто відносна ціна двох валют (пропозиція їхнього обміну однієї на іншу). Наприклад, номінальний валютний курс долара до фунта дорівнює 2,00 дол./ 1 фунт.

Визначення номінального валютного курсу збігається із загальним визначенням самого валютного курсу і встановлюється на валютному ринку. Він використовується у валютних контрактах і є найпростішим і базовим визначенням валютного курсу. Однак для довгострокового прогнозування він не зручний, оскільки вартість іноземних і національних валют змінюється разом зі зміною загального рівня цін у країні.

2. Реальний валютний курс. Це - номінальний валютний курс, скоригований на відносний рівень цін у своїй країні і в тій країні, до валюти якої котирується національна валюта. Реальний валютний курс є порівнянням купівельної спроможності двох валют.

Його розраховують за формулою:

$$S_r = S_n \frac{P^l}{P}, \quad (1.1)$$

де S_r — реальний валютний курс;
 S_n — номінальний валютний курс;
 P^l — індекс цін зарубіжної країни;
 P — індекс цін своєї країни.

Реальний валютний курс являє собою співвідношення споживацького кошика за рубежом, переведеного з іноземної валюти в національну за допомогою номінального валютного курсу (номінальний валютний курс, помножений на індекс цін зарубіжної країни), і ціни споживацького кошика тих самих товарів у своїй країні.

Індекс реального валютного курсу показує його зміну з поправкою на темп інфляції в обох країнах. Якщо темп інфляції у своїй країні вищий від зарубіжного, то реальний валютний курс буде вищим від номінального.

16. Системи валютних курсів.

На національно-державному рівні валютні відносини формують національну валютну систему, яка включає в себе: валютні відносини країни; їх інституційні форми, що визначаються валютним та іншим законодавством; розгалужену сукупність інфраструктурних підрозділів, що забезпечують функціонування національної валютної системи

Національні валютні системи — це певний порядок розрахунків тих чи інших країн з іншими країнами. Цей порядок закріплений законодавчими актами окремих держав.

Національну валютну систему формують такі головні компоненти:

- національна грошова (валютна) одиниця;
- офіційні золотовалютні резерви;
- паритет національної валюти та механізм формування валютного (обмінного) курсу;
- умови конвертованості валюти;
- наявність чи відсутність валютних обмежень;
- банківські чи кредитно-фінансові установи, валютні біржі;
- порядок здійснення зовнішньоторговельних розрахунків;
- система валютного контролю.

Регіональні валютні системи створюються в межах міжнародних інтеграційних угруповань та валютних блоків. Вони характеризуються, як правило, наявністю власної міждержавної або наднаціональної (колективної) валюти та механізму взаємної валютної координації та регулювання (європейська змія).

Міжнародна валютна система — це комплекс правил і законів, які регулюють діяльність центральних емісійних банків на зовнішніх валютних ринках, інакше кажучи — це форма організації міжнародних валютних відносин, яка закріплена в міжнародних угодах. Міжнародна валютна система охоплює усю світову економіку. Її розвиток пов'язаний з формуванням світового ринку, єдиної системи світового господарства внаслідок поглиблення і диверсифікації міжнародного поділу праці, інтернаціоналізацією економічного життя та глобалізацією усіх аспектів господарської діяльності.

17. Валютна політика

Валютна політика являє собою сукупність економічних, юридичних і організаційних форм і методів в галузі валютних відносин, здійснюваних державою і міжнародними валютно-фінансовими організаціями.

Кінцевими цілями валютної політики є стратегічні цілі монетарної політики взагалі — зростання зайнятості та виробництва ВВП, стабілізація цін.

Крім загальномонетарних цілей, валютна політика має свої специфічні цілі, що реалізуються переважно у валютній сфері, і теж справляють істотний вплив на розвиток реального сектору економіки. Це, зокрема:

- лібералізація валютних відносин у країні;
- забезпечення збалансованості платіжного балансу та стабільних джерел надходження іноземної валюти на національний ринок;
- забезпечення високого рівня конвертованості національної валюти;
- захист іноземних та національних інвестицій у країні;
- забезпечення стабільності курсу національної валюти.

Досягнення цілей валютної політики забезпечується через законодавче регулювання валютних відносин (валютне регулювання) і контроль за виконанням установлених вимог, норм і правил (валютний контроль). Тому поняття валютної політики і валютного регулювання тісно між собою пов'язані. При широкому трактуванні валютної політики валютне регулювання і контроль є по суті, її складовими.

Сферою дії валютної політики є валютний ринок і ринок дорогоцінних металів і каменів.

Поточна валютна політика підрозділяється на дисконтну політику і девізну політику. До валютної політики також належать валютне субсидування і диверсифікація валютних резервів.

Задачею поточної валютної політики є забезпечення нормального функціонування системи, підтримка рівноваги платіжних балансів.

Валютна дисконтна політика представляє собою систему економічних і організаційних заходів по збалансуванню платіжних зобов'язань, орієнтовану на коригування валютного курсу. Ця політика проявляється у впливі на стан грошового попиту, динаміку і рівень цін, обсяг грошової маси, міграцію короткострокових інвестицій.

Валютна девізна політика — це система регулювання валютного курсу покупками і продажем валюти за допомогою валютної інтервенції і валютних обмежень.

Валютна інтервенція — це цільова операція Національного Банку України по купівлі-продажу іноземної валюти для обмеження динаміки курсу національної валюти визначеними межами його підвищення чи зниження.

18. Суперечливість цілей монетарної політики і «несумісна трійця».

Стратегічними цілями монетарної політики центрального банку повинні бути кінцеві цілі економічної політики держави:

- економічне зростання;
- стабільність процентної ставки;
- стабілізація цін (приборкання інфляції);
- стабільність фінансових ринків;
- стабільність обмінного курсу грошової одиниці;
- повна зайнятість;
- зростання добробуту населення.

Центральний банк має сприяти досягненню вказаних цілей. Щодо стратегічних цілей у нього не повинно бути розбіжностей з урядом.

Досягти одночасно всіх стратегічних цілей неможливо, оскільки деякі з них є суперечливими. Зокрема, заходи центрального банку щодо вирівнювання платіжного балансу можуть негативно впливати на довгострокові тенденції розвитку сукупного попиту. Крім того, операції центральних банків з купівлі-продажу державних цінних паперів можуть негативно впливати на рівень кредитного забезпечення економіки.

Протиріччя між стратегічними цілями ставить центральні банки та уряди країн у проведенні грошово-кредитної політики перед проблемою вибору. Залежно від економічної та політичної ситуації в країні пріоритети можуть надаватися тим чи іншим цілям.

Тому центральний банк вибирає залежно від конкретної економічної ситуації одну зі стратегічних цілей. Нею, здебільшого є стабілізація цін (чи приборкання інфляції), оскільки саме вона найбільше відповідає головному призначенню центрального банку - підтримувати стабільність національних грошей. Через розв'язання цього завдання центральний банк сприяє досягненню інших стратегічних цілей.

Стратегічні цілі висуваються для довготермінового періоду. Вони не вимірюються безпосередньо як грошові величини і не є індикаторами грошового ринку, тому центральні банки розробляють проміжні цілі, інколи - систему проміжних цілей для того, щоб поступово досягти головної.

Складником процесу розроблення грошово-кредитної політики є визначення проміжних її цілей. Важливість проміжних цілей базується на твердженні, що для центрального банку досягнення стратегічних цілей є досить складним завданням; для передання імпульсів грошово-кредитної політики до її кінцевих цілей необхідний тривалий час. Тому оцінка ефективності заходів монетарної політики при аналізі її стратегічних цілей може відставати від реальних процесів у грошово-кредитній сфері. Отож, проміжними цілями грошово-кредитної політики є ті показники, що передають вплив заходів з реалізації монетарної політики на одну або декілька стратегічних цілей.

Вибір проміжних цілей грошово-кредитної політики здійснюється за такими критеріями:

- о тісний зв'язок із стратегічними цілями;
- о можливість чіткого кількісного вираження;
- о легкість здійснення контролю та оперативного впливу з боку центрального банку.

19. Споживчий вибір.

Споживчий вибір - процес прийняття рішення про придбання покупцем альтернативних благ і послуг з метою максимального задоволення своїх потреб.

В основі формування ринкового попиту лежать рішення споживачів. Модель поведінки споживача будується за загальними правилами мікроекономічного моделювання і включає три основних елементи: мету, обмеження, вибір.

Мета споживача полягає в отриманні якомога більшого задоволення від споживання певного набору благ, тобто в максимізації корисності.

Обмеження - це всі обставини, які не дозволяють споживачу отримати все, що забажається, найважливішими з них є ціни товарів і послуг та дохід споживача.

Вибір полягає у прийнятті та реалізації рішення щодо обсягу і структури споживчого набору за даних обмежень, який дозволив би максимізувати задоволення потреб.

Характеристики споживача:

- формує попит на ті чи інші блага або послуги;
- індивідуальний, має свої потреби, запити, уподобання. Його поведінка, як правило, не залежить від уподобань іншого споживача;
- має безмежні потреби та обмежені можливості;
- виявляється в умовах економічної вибору при обмежених можливостях придбання економічних благ;
- прагне отримати максимальну корисність від придбання економічних благ.

20. Виробництво і витрати: теорія і практика управління фірмою.

Для здійснення виробництва необхідні праця, капітал і природні ресурси, тобто фактори виробництва або виробничі ресурси.

Так, фактори виробництва для випуску телевізора включають: виробничі приміщення, верстати, машини, обладнання, працю працівників, ділянка землі, на якому побудовані виробничі будівлі і споруди тощо.

У залежності від швидкості, з якою може змінюватися кількість втягуються у виробництво ресурсів, вони поділяються на постійні та змінні. Ті з них, які протягом певного проміжку часу залишаються незмінними, формують постійні фактори виробництва, а ті, кількість яких змінюється - змінні фактори виробництва.

Усі виробничі ресурси, які беруть участь у процесі виробництва, є в обмеженій кількості. Внаслідок цього обсяг виробництва товарів і послуг обмежений кількістю доступних ресурсів. Тому перед суспільством в цілому і кожним товаровиробником зокрема завжди стоїть завдання їх найбільш ефективного використання. Таким чином, обсяг вироблених товарів визначається наявністю необхідних ресурсів. Причому різні варіанти їх використання дозволяють товаровиробнику отримати більшу або меншу кількість товарів чи послуг. Тому підприємство повинно бути зацікавлене, забезпечити найбільш повне використання трудових, матеріальних і фінансових ресурсів та їх оптимальне поєднання.

Оскільки в процесі виробництва здійснюється продуктивне споживання наявних ресурсів, то між обсягом виробництва і кількістю спожитих виробничих ресурсів існує функціональна залежність. Вона може бути виражена за допомогою виробничої функції. Якщо весь набір виробничих ресурсів уявити як витрати праці, капіталу і матеріалів, то виробнича функція має наступний вигляд:

$$Q = f(L, K, M),$$

де Q - максимальний обсяг продукції, виробленої при даній технології і даному співвідношенні праці (L), капіталу (K) і матеріалів (M).

21. Поведінка фірми на ринку досконалої конкуренції.

Доскона́ла конкуренція (також: досконалий ринок) — ідеалізований стан ринку, коли окремі покупці і продавці не можуть впливати на ціну.

Ознаки досконалої конкуренції

- безліч продавців і покупців;
- однорідність і подільність товарів, що продаються;
- відсутність бар'єрів для входу або виходу з ринку;
- висока мобільність чинників виробництва;
- рівний і повний доступ всіх учасників до інформації (ціни товарів)
- раціональність учасників
- відсутність трансакційних витрат або податків.

Такий ринок завжди приходиться до рівноваги. На ринку панує для однакових продуктів єдина ціна, тому що жоден покупець або продавець в зв'язку зі своїм незначним розміром не може її диктувати. Оскільки існує конкуренція між продавцями, кожен продавець намагається максимально знизити свою ціну і, сам того не прагнучи, опиняється на рівні нульового прибутку. Навіть якщо продавець хоче довгостроково "прив'язати" покупців до себе, пропонуючи їм товари за цінами нижчими ніж ринкові, він попросту збанкрутує. Вважається, що серед усіх галузей економіки фондові ринки найбільше відповідають ідеалу досконалої конкуренції. Недоскона́ла конкуренція виникає тоді, коли ринок не здатний виконувати одну або більше своїх функцій.

22. Чиста монополія

Чиста монополія (англ. Pure monopoly) - організація ринку, при якій на ньому існує єдиний продавець товару, причому близького заміника цього товару немає в інших галузях. Поряд з олігополією і монополістичною конкуренцією, монополія є прикладом недосконалої конкуренції.

Чиста монополія виникає звичайно там, де відсутні альтернативи, немає близьких заміників, продукт є певною мірою унікальний.

Існування природних монополій виправдовується тим, що вони найкращим чином задовольняють суспільні інтереси. У сільській місцевості такими монополістами можуть бути і підприємства-постачальники сільськогосподарської техніки, хімічних добрив, насінницькі та племінні господарства, підприємства, які надають ремонтні послуги.

Основні ознаки чистої монополії:

- один продавець (на ринку діє тільки одна фірма, яка впливає на ціни, регулюючи пропозицію);
- унікальність продукту (на ринку відсутні ідентичні види продукції);
- володіння основними видами сировини (контролюючи ринок сировини в своїй галузі, фірма-монополіст не допускає появи нових виробників).

Бар'єри для входження в галузь в умовах чистої монополії є тими обмеженнями, які ставлять нові фірми в не вигідне становище. Прикладами таких обмежень можуть слугувати:

- великий обсяг виробництва, який потребує чималих капітальних вкладень;
- патенти;
- монопольна власність на дефіцитні ресурси;
- урядові обмеження на входження в галузь (наприклад, ліцензування на телестанції або водопровід);
- тарифи на продукцію, що імпортується.

23. Управління монополістичним ціноутворенням

Антимонопольне регулювання передбачає вжиття різних заходів у разі порушення підприємствами ділових відносин, а саме:

- дискримінації щодо інших підприємств;
- відмові надати знижки окремим клієнтам, особливо посередникам і підприємствам роздрібно́ї торгівлі;
- встановленні будь-яких примусових умов при укладанні договорів на постачання товарів, сировини, що наперед неприйнятні для споживача;
- примушуванні підприємств купувати товари лише у конкретного виробника, неможливості укласти угоди з іншими, тобто обмеженні конкуренції;
- пропонуванні демпінгових цін;
- відмові постачати товари окремим підприємствам - реалізаторам;
- повного контролю за встановленням ціни виробника в роздрібній торговельній мережі на всій території.

Державне регулювання цін (тарифів) поширюється і на тих суб'єктів господарювання, що порушують вимоги антимонопольного законодавства України, встановлюючи монополістичні або дискримінаційні ціни. За таких умов лише антимонополістичні комітети можуть приймати відповідні рішення та припиняти цю практику.

Відповідно до Закону України "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції в підприємницькій діяльності" монополістичне становище на ринку товарів (продукції) виробничого призначення визначається в межах всієї території України. Монополістичне становище визначається Антимонополістичним комітетом України.

Монополістичним вважається становище підприємця, частка якого на ринку певного товару перевищує 35 %.

Державне регулювання цін на продукцію монополістичних утворень, вибір методів та встановлення термінів регулювання здійснюється:

- на загальнодержавному ринку — Міністерством економіки;
 - на регіональних ринках — урядом Автономної Республіки Крим, обласними, Київським та Севастопольським міськвиконкомами.
- Ціни на продукцію монополістичних утворень регулюються шляхом встановлення:
- фіксованих цін;
 - граничних рівнів цін;
 - граничних рівнів торговельних надбавок;
 - граничних нормативів рентабельності, а також запровадження обов'язкового декларування цін.

24. Поведінка фірми в умовах монополістичної конкуренції.

Монополістична конкуренція - це така ринкова ситуація, за якої відносно велика кількість невеликих виробників пропонують схожу, але не ідентичну продукцію.

Із самої назви випливає, що монополістичній конкуренції властиві риси як монополії, так і досконалої конкуренції.

Для ринку з монополістичною конкуренцією справедливе таке:

1. Товар кожної фірми, яка торгує на ринку, є недосконалим замінником товару, який реалізують інші фірми.

Продукт кожного продавця має виключні якості або характеристики, завдяки яким покупці обирають саме його товар. Покупці будуть готові заплатити високу ціну, наприклад, за черевики, якщо вважають, що вони більш зручні, ніж зроблені іншим виробником. Диференціація товару означає, що предмет, який продається на ринку, не є стандартизованим. Диференціація може відбуватися через дійсні якісні відмінності між продуктами або через відмінності, які спостерігаються в рекламі, престижі торговельної марки тощо.

2. На ринку існує відносно велике число продавців, кожний із яких задовольняє невелику частку ринкового попиту на товар, який реалізує фірма і її суперники.

У разі монополістичної конкуренції, як типовий випадок, на фірму припадає від 12 до 10% продажу на ринку протягом року.

3. Продавці на ринку не зважають на реакцію своїх суперників, коли встановлюють ціну на свої товари, або коли вибирають орієнтир щодо обсягу продажу.

Ця особливість є наслідком роботи відносно великого числа продавців на ринку з монополістичною конкуренцією. Наприклад, якщо окремий виробник черевиків, щоб продати більше товару, зменшує свою ціну на 20% за пару взуття, то, ймовірно, приріст обсягу його продажу відбудеться за рахунок багатьох, а не декількох продавців. Як наслідок, малоймовірно, що якийсь окремий конкурент зазнає достатньо значних втрат своєї частки на ринку через зменшення продажної ціни будь-якою іншою фірмою. Отже, у конкурентів немає причин, щоб реагувати на таке зміною своєї політики, оскільки рішення першої фірми змінити ціну не вплине значною мірою на їхні можливості отримувати прибуток.

4. На ринку є умови для вільного входження і виходу.

25. Поведінка фірми в умовах олігополістичної структури ринку.

Олігополія - це ринкова структура, що характеризується дуже невеликою кількістю продавців, пов'язаних взаємною залежністю, а поява нових продавців утруднена або неможлива.

Олігополістичні ринки мають такі риси:

1. Всього декілька фірм охоплюють весь ринок. Продукт, який вони виробляють, може бути як однорідним або стандартизованим (алюміній, цинк, мідь, сталь, цемент, технічний спирт), так і диференційованим (автомобілі, сигарети, побутові електроприлади, пиво, пральні засоби, килими).

2. Деякі фірми в олігополістичній галузі володіють великими ринковими частками. Отже, такі фірми на ринку здатні впливати на ціну товару.

3. Фірми в олігополістичній галузі усвідомлюють свою взаємозалежність. Продавці завжди зважають на реакцію своїх конкурентів, коли встановлюють ціни, орієнтири за обсягами продажу, величину рекламних витрат і таке інше. Реакція, якої окремі продавці чекають від своїх суперників, впливає на рівновагу на олігополістичних ринках.

Є багато причин для існування олігополії. Одна з них економія, зумовлена зростанням виробництва. У деяких галузях неможливо досягнути низьких витрат, поки фірма займає значний відсоток ринку. Наслідком цього є тенденція фірм до зменшення своїх розмірів.

Друга причина існування олігополії - наявність інших бар'єрів для входження у ринок інших фірм (володіння патентами, контроль над стратегічною сировиною, видатки на рекламу).

Щоб бути в олігополічному становищі, не обов'язково бути великою фірмою. Якщо в обмеженому економічному просторі є два однотипні магазини, вони також є олігополістами. Те, що вони малі, не впливає на ситуацію.

Олігополістичні ринки можна класифікувати за різними критеріями. Якщо фірми виробляють однорідний продукт (цемент, мідь), то галузевий ринок називають чисто олігополістичним. Якщо фірми виробляють диференційований продукт (автомобілі, сигарети), то галузевий ринок називають диференційовано олігополістичним. Також олігополії можна поділити на ті, що виникли в результаті таємних домовленостей, і на ті, що діють незалежно.

26. Прикладна економіка в системі наук.

З початку 17 ст. в економічній науці почався процес диференціації знань: з одного боку, формуються *теоретичні* економічні науки, з іншого – *прикладні*

• **Теоретичні** – це науки, які вивчають закони та суттєві зв'язки в реальній економічній діяльності (економічна теорія, макроекономіка, мікроекономіка, та політекономія).

• **Прикладні** – це науки, які вивчають прояви загальних економічних законів і закономірностей, виявлених і сформульованих теорією в конкретних галузях і сферах господарювання (економіка праці, фінанси і кредит, маркетинг, облік і аудит, економіка підприємства, прикладна економіка).

Прикладна економіка вивчає можливості застосування законів, теорій, пропозицій, розроблених економічною теорією безпосередньо для :

• дослідження поведінки підприємств та домогосподарств як окремих господарських одиниць, які розв'язують проблеми взаємодії попиту і пропозиції, ціноутворення, формування витрат виробництва;

• дослідження впливу держави на діяльність підприємств;

• вивчення економічної кон'юнктури та її впливу на ринки;

• дослідження потреб та інтересів споживачів, корисності споживчих благ, споживчої поведінки і т.д.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Прикладна економіка [Текст] : навч. посіб. / Б. О. Язлюк [та ін.]. – Тернопіль : Крок, 2016. – 288 с.
2. Прикладна економіка [Текст] : посіб. для загальноосвіт. навч. закл. (10- 11 кл.) / І. Ф. Радіонова [та ін.] ; Junior Achievement Ukraine. - К. : АртЕк, 2000. - 214 с.: іл.
3. Прикладна економіка [Текст] : збірка завдань та вправ для учнів / І. Ф. Радіонова [та ін.] ; наук. ред. І. Ф. Радіонова. - К. : АртЕк, 2000. - 160 с.: рис.

Допоміжна

4. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: від 16.01.2003, № 436-IV із змінами та доповненнями. // Законопроекти. / Упр. комп'ютериз. систем апарату Верховної Ради України. – 2003. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>. – Назва з екрана.
5. Цивільний кодекс [Електронний ресурс]: від 16.01.2003 р. № 435-IV із змінами та доповненнями. // Законопроекти. / Упр. комп'ютериз. систем апарату Верховної Ради України. – 2003. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>. – Назва з екрана.

Інформаційні ресурси

6. Головне управління статистики в Івано-Франківській області <http://www.ifstat.gov.ua/>.
7. Державна служба зайнятості України <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/index>.
8. Державна служба статистики України. <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України <http://www.me.gov.ua/>.
10. Списки підприємств, які оприлюднюють фінансову звітність <http://www.zvitnist.com.ua/zvitnist>.

Навчальне видання

Ємець Ольга Іванівна

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
З ДИСЦИПЛІНИ «ПРИКЛАДНА ЕКОНОМІКА»**

Відповідальний за випуск:

О.І. Ємець

Підписано до друку 27.11.2017. р. Формат 60x84/16, папір – офсетний,
Гарнітура Times New Roman. Зам. № 113 . Ум. друк. арк. 1,3. Тираж 10.

76000, м. Івано-Франківськ, вул. Василянок, 48

Видавництво «ЛПК» Тел. 4-80-27

